

УКРАЇНА

Основні положення

Конституція та інші закони й політичні принципи гарантують свободу віросповідання, і на практиці уряд загалом дотримувався свободи релігії. Дії уряду не демонстрували тенденцію у бік ані покращання, ані погіршення у питанні шанування та захисту права на свободу совісті. Чинники на місцях час від часу ставали на той чи інший бік у суперечках між релігійними організаціями. Лишилися ще проблеми, пов'язані з реституцією майна, проте уряд продовжував сприяти поверненню окремої комунальної власності.

Були повідомлення про випадки громадської неповаги або дискримінації через релігійну приналежність, віру або звичаї. Йдеться про вияви антисемітизму та антиісламських настроїв, а також дискримінації деяких християнських деномінацій. Повідомлялося і про акти вандалізму щодо майна релігійних громад.

Посол Сполучених Штатів, представники Посольства та чиновники з Вашингтона продовжували роботу з урядом, різними релігійними, світськими й неурядовими організаціями, які підтримують релігійну свободу. Протягом року посадові особи США зустрічалися з лідерами православних, католицьких, протестантських, мусульманських та іудейських громад.

Розділ I. Релігійна демографія

За оцінками уряду, в країні існує понад 35 000 релігійних організацій, що представляють 55 конфесій. З цієї загальної кількості православні християнські організації становлять 51 відсоток. Згідно з опитуванням, проведеним у листопаді 2010 року Центром Разумкова, незалежною

дослідницькою організацією у сфері державної політики, найбільша релігійна активність характерна для заходу країни.

Загальнонаціональне опитування, проведене Фондом «Демократичні ініціативи» (ФДІ) та Українською соціологічною службою у грудні, свідчить, що приблизно 31 відсоток населення асоціює себе з Українською православною церквою Київського патріархату (УПЦ КП), 26 відсотків – з Українською православною церквою Московського патріархату (УПЦ МП), а 2 відсотки – з Українською автокефальною православною церквою (УАПЦ). Українська греко-католицька церква (УГКЦ) є найбільшою неправославною церквою, близько 93 відсотків її прихильників живуть у західній частині країни. Римо-католицька церква налічує майже один мільйон віруючих на заході та у центральній частині країни.

Уряд і незалежні дослідницькі організації оцінюють кількість населення, що сповідує мусульманство, у 500 000 чоловік; проте деякі мусульманські лідери вважають, що ця цифра сягає двох мільйонів. Близько 30 відсотків релігійних громад країни становлять протестанти, серед яких найбільша – Всеукраїнський союз церков євангельських християн баптистів. Інші протестантські об'єднання представлено п'ятдесятниками, адвентистами сьомого дня, лютеранами, англіканами, кальвіністами, методистами та пресвітеріанами. За даними останнього перепису населення 2001 року, у країні проживає 103 600 євреїв; проте, на думку деяких лідерів місцевих іудейських громад, їх кількість представників налічує 370 000 осіб.

Інші релігійні групи включають свідків Єгови, церкву Ісуса Христа Святих останніх днів (мормонів), буддистів, фалуньгун і послідовників Свідомості Крішни.

Розділ II. Стан пошанування релігійної свободи з боку уряду

Політико- правова база

Конституція України, а також інші закони та політичні принципи захищають свободу віросповідання.

Хоча в державі немає офіційної релігії, у певних регіонах країни релігійні меншини, за їхніми даними, стикалися з нерівним ставленням з боку місцевої влади. У деяких центральних і південних районах римо-католики, представники УГКЦ та мусульмани теж доповідали про такі випадки. У свою чергу, в деяких західних регіонах представники УПЦ МП зазначали, що іноді місцева влада неохоче реагувала на їхні проблеми.

Відповідно до Закону про засади внутрішньої та зовнішньої політики, внутрішня релігійна політика заснована на відновленні повноправного діалогу між представниками різних соціальних, етнічних, культурних і релігійних груп з метою сприяння формуванню толерантного суспільства й забезпечення свободи совісті та віросповідання.

За законом, релігійна група підлягає реєстрації як місцева або загальнонаціональна організація і мусить налічувати принаймні 10 дорослих членів для того, щоб отримати статус юридичної особи. Реєстрація необхідна для здійснення багатьох видів господарської діяльності, у тому числі видавничої справи, банківських і майнових операцій. Відповідно до вимог закону, процес реєстрації має тривати один місяць, а відмову у реєстрації можна оскаржити у суді.

Законодавство містить суперечливі положення, які ускладнюють реєстрацію релігійних організацій. Наприклад, закон не передбачає можливості надання статусу юридичної особи національним релігійним об'єднанням. УПЦ МП, УГКЦ та інші релігійні групи висловили занепокоєння тим, що це значно

ускладнює питання прав власності для релігійних організацій, змушуючи церкви розраховувати на третіх осіб.

Для отримання дозволу на проведення релігійних служб і церемоній у публічних місцях релігійній групі необхідно звернутися до місцевої влади, як того вимагає закон, проте це не стосується випадків проведення їх у суто релігійних місцях або у місцях поховань. Таку заявку треба подавати не менше ніж за 10 днів до запланованої події, але допускаються і винятки.

Згідно із законом, зареєстровані релігійні організації – єдині організації, які мають привілейоване право домагатися реституції комунальної власності, яку було конфісковано радянським режимом. З питань повернення майна релігійні громади повинні звертатися до місцевих органів влади. І хоча законодавство передбачає розгляд реституційної заявки протягом місяця, однак часто це триває набагато довше.

Указом Президента у грудні 2010 року розпущено Державний комітет у справах національностей і релігій (Держкомнацрелігій) і більшість його функцій передано Міністерству культури. Відповідальність за реєстрацію покладено на новоутворену Державну реєстраційну службу (ДРС). Всеукраїнська рада церков і релігійних організацій (ВРЦРО) 11 лютого провела зустріч із Міністром культури та Головою ДРС, на якій обговорювали питання, що стосуються цього реформування.

Закон обмежує діяльність іноземних релігійних організацій і дає чітке визначення дозволеної діяльності для духівництва, проповідників, учителів та інших іноземців – представників зарубіжних релігійних організацій. Однак повідомлень про те, що уряд застосовував законодавство з метою обмеження діяльності цих релігійних організацій, не було.

1 червня Кабінет Міністрів прийняв постанову, яка скасовує різні категорії віз, у тому числі категорію «релігійний працівник». Натомість було запроваджено короткотермінові та довготермінові візи. Іноземні релігійні служителі могли отримати візи винятково з метою працевлаштування у релігійній організації, яка їх запросила. Ця постанова, проте, створила труднощі для іноземних релігійних діячів, що не мали запрошень від зареєстрованих релігійних організацій, як були би підставою для отримання довготермінових віз, так само, як і для іноземних студентів, котрим необхідні довготермінові візи для навчання у релігійних школах країни.

Згідно з попереднім законом, ті, хто подавав клопотання щодо отримання візи релігійного працівника, мали надати запрошення від зареєстрованих релігійних організацій у країні й одержати дозвіл уряду. Іноземним релігійним діячам було дозволено проповідувати, справляти релігійні таїнства або відправляти інші релігійні обряди «лише в тих релігійних організаціях, які запросили їх до країни, і з офіційного дозволу того органу влади, який зареєстрував установчі документи і статuti відповідної релігійної організації». За даними уряду, жодне клопотання щодо візи від іноземного релігійного працівника не було відхилено на підставі попереднього закону.

У відповідь на тиск з боку релігійних організацій 22 вересня парламент ухвалив закон про офіційний статус іноземних громадян та осіб без громадянства. Цей закон послабив обмеження, покладені на іноземних релігійних служителів, які виникли в результаті постанови від 1 червня. Відповідно до цього закону, іноземним релігійним діячам тепер дозволено «проповідувати, справляти релігійні таїнства або відправляти інші канонічні обряди» без необхідності бути пов'язаним із місцевою церквою. Відповідно до цього закону Кабінет Міністрів змінив візові правила у грудні.

Хоча закон обмежує викладання релігії у державних школах, у 2005 році президентським указом у шкільний навчальний план запроваджено курс «Релігійна етика». З кожним роком збільшується кількість середніх шкіл, у яких пропонують курси з «Основ християнської етики», «Основ релігійної етики» та «Основ ісламської культури Криму».

Закон дозволяє альтернативну невійськову службу для осіб, які відмовляються від військової служби через свої переконання, і забороняє утворювати релігійні організації у військових закладах та підрозділах. У збройних силах немає капеланського корпусу; однак Міністерство оборони та найбільші релігійні об'єднання взаємодіють через Раду пастирської опіки для військовослужбовців, яка існує при Міністерстві.

Уряд офіційно дотримується таких релігійних свят: Різдво, Великдень і Трійця; їх відзначають за юліанським календарем, яким користуються православні та греко-католицькі церкви.

Урядові норми

Інформації про порушення свободи віросповідання не було.

У жовтні Міністерство культури заснувало Департамент у справах релігій та національностей; однак процес трансформування розформованого Держкомнацрелігій іноді викликав затримки у реєстрації.

Повернення комунальної власності, конфіскованої радянським режимом, досі лишається проблемою. Повільний темп реституції певною мірою відображає бюджетні проблеми країни, через які обмежено ресурси для звільнення захоплених релігійних об'єктів. Окрім того, заяви від православних, іудейських і мусульманських громад щодо повернення майна

ускладнювалися суперництвом за певні об'єкти між самими громадами. До свого розпуску Держкомнацрелігій оголосив, що більшість споруд та об'єктів було повернено релігійним організаціям і що реституція великої кількості конфіскованої власності, яка ще лишилася, ускладнюється тим, що в цих приміщеннях містяться державні установи, вони є історичними пам'ятками або їх було передано у приватну власність. Держкомнацрелігій посилався на брак державного фінансування, яке могло б допомогти перемістити організації, розташовані у цих будівлях. Також Держкомнацрелігій зазначав, що часто заяви щодо реституції підпадали під юрисдикцію органів місцевої влади. Всі провідні релігійні організації закликали уряд встановити прозорий правовий процес для вирішення реституційних претензій.

Всеукраїнська Рада церков і релігійних організацій (ВРЦРО) не досягла успіху, коли намагалась добитися від Президента 21 квітня та від заступника міністра з освіти, науки, молоді та спорту 20 червня дозволу для релігійних організацій володіти й завідувати приватними освітніми закладами, у яких, окрім світської програми, учні могли б вивчати релігію.

Місцеві чиновники час від часу ставали на бік тієї чи іншої релігійної організації у суперечках щодо питань реституції майна. Проте уряд продовжував сприяти поверненню деяких об'єктів комунальної власності.

Духовне Управління мусульман України повідомляло про певні труднощі із реєстрацією нових релігійних громад у Криму, зумовленими, на його думку, політичним упередженим ставленням окремих місцевих органів влади.

Представники Меджлісу, центрального виконавчого органу кримських татар, та кримські правозахисні групи продовжували критику уряду Криму за дозвіл використовувати у школах підручники, які містять провокаційну та

історично неточну інформацію про кримськотатарських мусульман, попри обіцянки уряду вирішити цю проблему.

Кримські татари стверджували, що пропагандистські кампанії, зокрема з боку проросійських груп, підтримували вороже ставлення до них серед інших мешканців Криму. У заявлених випадках дискримінації та неналежного ставлення до кримських татар важко було класифікувати ці інциденти як суто релігійну чи етнічну нетерпимість, оскільки у кримськотатарській громаді етнічна приналежність і релігія тісно пов'язані.

За словами представників УГКЦ, місцева влада у Києві, за наявною інформацією, як і раніше, не бажала виділяти землі для церков УГКЦ. Українська греко-католицька церква повідомляла про аналогічні труднощі й у деяких інших містах, а органи місцевої влади у Львівській та Івано-Франківській областях, як стверджували представники УПЦ МП, відмовляли у виділенні земель для їхніх церков.

Протягом року представники іудейської громади не раз порушували питання щодо Краківського ринку у Львові, який розташовано на землі давнього єврейського кладовища. Вони зазначали, що це порушує святість місця, де поховані видатні особи, важливі для єврейської спільноти. Представники іудейської громади водночас висловлювали занепокоєння з приводу того, що місто може приватизувати цю землю, і це ще більше ускладнить захист кладовища. За словами муніципальних посадовців, місто не має намірів щодо приватизації, проте не може перенести ринок, оскільки деякі будівлі перебувають у приватній власності.

Об'єднання комітетів у справах євреїв колишнього Радянського Союзу у Львові продовжувало звертатися до адміністрації міста з проханням забезпечити захист території синагоги «Золота Роза» (Туре Захав) та

прилеглих до неї історичних споруд. У вересні міська адміністрація Львова почала там будівництво.

Від деяких релігійних груп також надходили повідомлення про проблеми й затримки у поверненні шляхом реституції раніше конфіскованої власності. Лідери іудейської громади заявляли про тривалі труднощі у вирішенні питань реституції майна з адміністраціями Ужгорода, Одеси, Тернополя і Києва. Так само лідери мусульманських громад висловлювали занепокоєння у зв'язку з невіршеними реституційними заявами стосовно історичних мечетей у Миколаєві, Дніпропетровську, Масандрі й Алушті.

Покращення стану справ і позитивні явища у сфері свободи віросповідання

Перша збудована у сучасному Києві мечеть відкрила свої двері для громадськості у грудні. Мечеть будували більше десяти років, і вона є однією з найбільших у Європі. Церемонію відкриття відвідали сотні людей, у тому числі Міністр культури Михайло Кулиняк і радник Президента Ганна Герман.

У вересні на відзнаку 70-ї річниці масового вбивства близько 34 000 євреїв у Бабиному яру високопосадовці та правознавці разом із представниками міжнародних організацій закликали підвищити рівень поінформованості й просвітницької роботи, пов'язаних із цим актом масового знищення. Захід завершився закладанням фундаменту майбутнього музею, присвяченого жертвам Бабиного яру.

У травні 80 мусульманських та іудейських лідерів з України і Росії провели у Києві зустріч, на якій обговорювали стратегії боротьби з дискримінацією й антисемітизмом у своїх країнах. Це була перша зустріч такого роду, і лідери

мусульманських та іудейських громад домовилися про співпрацю задля викорінення виявів нетерпимості.

У квітні Президент Янукович, який сам є прихожанином УПЦ МП, вперше зустрівся із представниками ВРЦРО, найбільшою і найстарішою міжконфесійною організацією в країні, що об'єднує православних, греко-католицьких, римо-католицьких, протестантських, іудейських та мусульманських лідерів. Деякі учасники поставили під сумнів президентські заяви про підтримку означених цілей ВРЦРО, проте в цілому зустріч можна вважати позитивним кроком до налагодження робочих взаємин між урядом і релігійними організаціями.

Розділ III. Ситуація з пошануванням релігійної свободи в суспільстві

Повідомлялося про вияви соціальної неповаги чи дискримінації на підставі релігійної приналежності, віри або відправлення обрядів. Йдеться про випадки антисемітизму та антиісламських настроїв, а також дискримінації деяких християнських деномінацій у різних частинах країни й актів вандалізму щодо майна релігійних громад.

У листопаді Патріарх Святослав, Голова греко-католицької церкви, заявив, що як йому здається, Президент Янукович виявляє більше прихильності до Української православної церкви Московського патріархату. За словами Святослава, «посадові особи різного рангу навіть підсвідомо копіюють свого президента й виказують таке ставлення до інших деномінацій».

У лютому Віталій Храмов, керівник кримської організації козаків «Соболь», стверджував, що було скоєно вбивство «за талмудичним ритуалом». Така заява викликала осуд з боку єврейської громади. У червні Храмова

звинуватили у «розпалюванні ворожнечі» на підставі заяв, які він робив раніше щодо кримськотатарської громади.

Находили повідомлення про акти антисемітського вандалізму, зокрема осквернення єврейського кладовища у Павлограді 12 серпня, псування будівлі, що належить єврейській громаді, у Сумах 12 жовтня, осквернення пам'ятників Голокосту в Кіровограді та Севастополі 17 і 19 листопада і псування синагоги в Сумах 9 грудня. Це вже п'ятий акт вандалізму за ці роки проти синагоги в Сумах.

Наприкінці року в Херсоні продовжився суд над Сергієм Кириченком. Його звинувачують у розпалюванні ворожнечі публічними звинуваченнями в тому, що євреї грабують Україну та змовилися поневолити українців і знищити слов'ян. Суддя призначив Кириченкові пройти психіатричну експертизу, проте той подав апеляції та клопотання, які, вочевидь, затримали розгляд справи.

У вересні націоналістична політична партія «Свобода» організувала марш під назвою «Умань без хасидизму» як протест проти паломництва хасидських іудеїв на могилу видатного рабина, похованого в Умані. Незважаючи на рішення суду про заборону проведення акції протесту, в ній все ж узяли участь близько 100 осіб. Місцева міліція затримала на короткі терміни 67 учасників маршу та пред'явила їм звинувачення, решту розігнали.

Той факт, що релігійні організації не можуть володіти майном, зробив їх легкою здобиччю для «майнових рейдерів». Ці «рейдери» намагаються заволодіти землею шляхом незаконного її продажу, без відома власника та через тривалі й дорогі судові процеси, які навмисно виснажують законного власника і змушують його відмовлятися від прав на землю. Брак незалежного суддівства не дає змоги організаціям покладатися на суди у вирішенні цієї

проблеми. Свідки Єгови та римо-католики повідомляли про те, що ставали жертвами таких посягань. Окрім того, Свідки Єгови також заявляли про постійне переслідування, фізичні напади та перешкоджання проведенню богослужінь.

Розділ IV. Політика Уряду США

Посол США, співробітники Посольства та інші посадові особи уряду США підтримували сталий діалог із урядом і релігійними лідерами, а також мали тісні контакти з церковнослужителями, світськими релігійними лідерами та НУО, які відстоюють свободу віросповідання. Посольство відстежувало розвиток ситуації у сфері релігійної свободи та збереження культурної спадщини, у тому числі стан єврейських кладовищ у Львові, Чорткові та Кременці, а також уважно спостерігало за виявами дискримінації проти татар у Криму. Урядовці США порушували питання щодо свободи віросповідання й антисемітизму перед Міністерством внутрішніх справ, Міністерством юстиції, Міністерством іноземних справ та органами місцевої влади. Посол та інші співробітники Посольства зустрічалися з представниками кримськотатарської спільноти й місцевими іудейськими лідерами з метою з'ясування питань, що турбують громаду.

Протягом року Посол порушував ширші питання повернення об'єктів комунальної власності, а також збереження культурної спадщини під час зустрічей та в листуванні з урядовцями на найвищому рівні. Посольство підтримувало контакти з місцевою владою у Львові у зв'язку зі скаргами щодо зведення готелю на місці колишньої головної синагоги міста (яку було зруйновано у роки Голокосту), можливого руйнування тих історичних споруд, які ще збереглися, і стану речей з історичним єврейським кладовищем, розташованим на території Краківського ринку у Львові.

Посол та інші високопосадовці американського уряду взяли участь у відзначенні 70-ї річниці масового вбивства у Бабиному яру, а також у закладанні каменя у фундамент майбутнього музею, який буде споруджено на цьому місці.

Посол зустрічався з лідерами найбільших релігійних общин, а співробітники Посольства провели зустрічі з релігійними лідерами Києва, Львова, Івано-Франківська, Хмельницького та Криму для того, щоб краще зрозуміти проблеми їхніх громад.

Співробітники Посольства продовжували підтримувати тісні контакти з священнослужителями та світськими лідерами релігійних громад і представниками релігійних організацій соціальної допомоги, такими як «Карітас», Американський єврейський об'єднаний розподільчий комітет (Джойнт) та Національна конференція у справах радянських євреїв. Посольство продовжувало в міру необхідності виступати посередником з метою захисту прав іноземних релігійних діячів згідно з належними правовими процедурами.

Міжнародний звіт щодо релігійної свободи за 2011 рік

Державний департамент США

Відділ з питань демократії, прав людини і праці